

Steekkaart Openboek evalueren

Wat is een openboek examen of –toets?

Bij de open 'boek'-evaluatievorm mogen de leerlingen gebruik maken van hun studiemateriaal. Dit dus in tegenstelling tot een 'gesloten boek examen'. Bij een openboek examen wordt een beroep gedaan op **denkvaardigheden van een hogere orde** (analyseren, synthetiseren, toepassen, zelfs evalueren). Van de leerling wordt verwacht dat hij/zij tijdens het examen toont dat hij/zij de via de cursus opgedane kennis en/of nieuwe informatie inzichtelijk kan samenbrengen en/of zelf actief nieuwe kennis kan construeren. De **vragen zijn vaak toepassingen of kritische evaluaties**.

Een openboek examen **focus niet op reproductie**: de leerling dient zich dus bij de persoonlijke verwerking van het studiemateriaal en bij de voorbereiding op het examen niet te richten op het memoriseren van de leerstof. Essentieel bij een openboek examen is dat de antwoorden op de **vragen niet letterlijk in de cursustekst of bronnenmateriaal terug te vinden zijn**.

Deze formule is toepasbaar in alle onderwijsniveaus, uiteraard mits de nodige aanpassingen aan het niveau en het leerlingenprofiel.

Kenmerken

Behalve het feit dat er concreet materiaal mag gebruikt worden, hoeft een openboek examen in principe niet zoveel te verschillen van een gesloten boek examen (o.m. m.b.t. de aard van alle vragen, beoordelingscriteria). Toch is het een examenvorm die in de praktijk meestal gericht is op de **evaluatie van complexere denkprocessen**. Bovendien wordt de evaluatie-opdracht vaak zo geformuleerd dat hij door de leerlingen als interessant, zinvol, uitdagend en levensecht wordt ervaren. Dit in tegenstelling tot de opdrachtformulering bij toetsing van basiskennis en eenvoudige vaardigheden.

Naast de vorm waarin het examen kan verlopen (volledig of gedeeltelijk mondeling of schriftelijk) zijn de **kenmerken van een openboek toets/examen** o.m. de volgende:

- de leraar bepaalt zelf op voorhand welk studie- of bronnenmateriaal wel of niet is toegelaten (en communiceert dit uiteraard ook tijdig en duidelijk voor de aanvang van het examen met de leerlingen). Ook de mate van 'bewerking' wordt duidelijk doorspeeld, bijvoorbeeld door de leerling gemarkeerde teksten toelaten of niet, oplossingen van opdrachten, enz. Soms kan **de leerling volledig vrij bepalen welk materiaal hij/zij meebrengt naar het examen**. De praktijk leert dat de leerlingen hierin best wat ingetoomd worden. Zeker jonge leerlingen zouden van alles en nog wat meebrengen naar het examen...

- de leerling mag dit materiaal raadplegen tijdens het examen:** de leerling kiest zelf of en in welke mate hij/zij het materiaal gebruikt. De leerling kan schriftelijk en/of online studie- of bronnenmateriaal gebruiken:

 - schriftelijk materiaal, o.m.: cursus, leer(werk)boek, syllabus, oplossingen van oefeningen in het werkboek, eigen nota's die bij de lessen horen, artikels, eigen samenvattingen, afdrukken van online materiaal, schema's, zelf gezocht bronnenmateriaal, ...
 - naslagmateriaal: (vak)specifiek 'bronnenmateriaal' zoals bijvoorbeeld de historische atlas, een boek of (vak)tijdschriften, ...
 - afhankelijk van de toegelaten gegevensdrager worden elektronische varianten van open boek ook wel 'open net', 'open laptop, ... ' genoemd. Hierbij kunnen dan eigen bestanden, bestanden op netwerken, online info tijdens het examen geraadpleegd worden. Deze enorme mogelijkheden zijn voor de leerling evenwel niet altijd rendabel. Want vaak lopen zij verloren in 'de veelheid van de geschiedenis'. Deze formule is wellicht (nog?) niet haalbaar in het secundair onderwijs!
 - een bijzonder geval van eventueel toegelaten materiaal is de zgn. 'cheat sheet': de examinerator laat dan toe dat enkele bladzijden door de leerling geschreven notities met een eigen selectie van de volgens de leerling belangrijkste elementen uit het cursusmateriaal worden gebruikt. Dit vormt dan het enige materiaal dat tijdens het examen mag worden gebruikt. Hierbij wordt ervan uitgegaan dat het proces van het ontwerpen van zo'n gecondenseerde 'cheat-sheet' op zich al een zeer belangrijke leerwaarde heeft: voorafgaand aan het selectieproces (kritische afweging van wat er wel en wat niet op het blad komt) moet er eerst een grondig inzicht bestaan en dient zich vervolgens een diepere verwerking (herstructureren, samenvatten, schematiseren, ...) van de leerstof (wat is relevant, belangrijk, etc.) aan. Eventueel kan deze cheat sheet op zichzelf al in aanmerking komen voor een evaluatie.
- de tijd wordt relatief beperkt gehouden in verhouding tot de lengte van het antwoord dat gevraagd wordt; het is **niet de bedoeling het cursusmateriaal tijdens het examen nog te moeten doornemen. Leerlingen moeten zich m.a.w. helemaal anders voorbereiden op een openboek examen dan in een klassieke formule.** Daarom moet dit zeker aangeleerd worden tijdens het schooljaar en is het aangewezen om ook enkele toetsen op deze manier te organiseren.
- mengvormen zijn mogelijk: een examen/toets kan eventueel gedeeltelijk open boek en gedeeltelijk gesloten boek zijn.
- de leerling krijgt op voorhand een lijst met voorbeeldvragen (niet de eigenlijke vragen!). Maar dit geldt ook voor klassieke evaluatievormen: confronteer de leerlingen vooraf met een gelijkaardige vraagstelling als tijdens het examen.

Waarvoor dient het?

Deze examenvorm blijkt in de praktijk vaker te worden gebruikt in de 3de graad dan in de vorige graden. Niettemin kan dit ook uitgetoet worden in de 1ste en 2de graad mits de leerinhouden hiertoe heel nauwkeurig afgebakend worden!

Wat is een leerling waard? Dit is het standpunt van de leraar om te opteren voor een openboek examen. Veelal gaat het om de capaciteit om kennis toe te passen in nieuwe situaties en gebruik te maken van historische competenties van een hogere orde. Bij een openboek examen/toets wordt het kunnen memoriseren van een grote hoeveelheid leerstof en reproductie van parate kennis tijdens het examen niet van primordiaal belang (meer) geacht en dus ook niet rechtstreeks getest.

Het cruciale kenmerk is dat het moet gaan om het **construeren van nieuwe kennis en inzichten binnen de context van wat reeds werd geleerd**. Wat evenwel niet wil zeggen dat beschikken over een voldoende brede kennisbasis en het memoriseren zelf niet van belang zouden zijn voor het met succes deelnemen aan openboek examen: 'gememoriseerde' kennis speelt immers een cruciale rol bij het efficiënt construeren van nieuwe kennis en bij de snelheid van denken.

Een openboek examen waarin men toetst naar inzicht en specifieke competenties neemt meestal ook de **vorm aan van een examen met 'open' vragen**: inzichtvragen en oefeningen, creatieve, nieuwe toepassingen op de theorie, praktijk- en probleemgerichte vragen, verbandvragen, interpretatievragen ... Zo kan bijvoorbeeld concreet gevraagd worden om nieuwe voorbeelden te construeren of voorbeelden uit de cursus uit te leggen, iets grafisch of analytisch te bespreken, te kunnen aantonen dat je de essentie begrepen hebt en kan formuleren, de relevantie van de leerinhouden te kunnen aantonen voor nieuwe toepassingen, kunnen uitleggen waarom en hoe een bepaald systeem werkt, wat het belang is van een of ander begrip of onderzoeksresultaat, de leerinhoud toepassen op een actueel probleem...

Tips voor de leerlingen

- *leerlingen dienen er zich tijdig bewust van te worden dat **'klassieke' studeerstrategieën (gericht op memoriseren) niet geschikt zijn voor het zich voorbereiden op een openboek examen**. Het cursusmateriaal een aantal keer oppervlakkig doornemen is evenmin de gepaste studeerstrategie. Een openboek examen/toets wordt best voorbereid door tijdens het semester de stof bij te houden, na te gaan of men alles begrijpt, te oefenen.*
- *het **gevaar bestaat dat leerlingen zich minder intens (tijd + kwaliteit) voorbereiden** omdat men over al het materiaal beschikt op het open boek examen. Men denkt nog de tijd te hebben om alles te lezen tijdens het examen.*
- *leerlingen dienen in gedachten te houden dat het doel van het verwerken van het materiaal niet is begrip, feiten of voorbeelden te memoriseren, maar wel **principes en ideeën te kunnen toepassen in nieuwe omstandigheden**.*
- ***een goede voorbereiding voor een openboek examen** houdt volgende stappen in:*

- *Zorgen voor een goede mentale instelling. Leerlingen bereiden zich even goed voor op een openboek examen alsof het ging om een gesloten boek examen.*
- *Het onderwerp grondig bestuderen. Ook zonder de boeken een goed begrip hebben van de leerstof, wat de hoofdlijnen en details en verbanden zijn, etc. Het materiaal is van weinig nut als men niet weet waar het over gaat.*
- *Zijn weg kennen in het materiaal. Een goed overzicht hebben op al het materiaal zodat dit vlot toegankelijk is en niet meer gezocht moet worden.*
- *Het materiaal goed op voorhand en 'examen-vriendelijk' structureren:*
 - *markeren van titels, subtitels, etc.*
 - *indexeren (per topic of thema)*
 - *de belangrijkste sleutelargumenten en relevante tekstgedeelten markeren (fluo, labels kleven, korte annotaties, post-its ...), noteren van korte kritische commentaren bij en verwijzingen naar andere relevante tekstpassages, ...*
 - *eventueel. korte en begrijpelijke samenvattingen maken.*
- *Kritisch nadenken over voorbeelden en cases, er de principes trachten uit te halen, zodat die kunnen toegepast worden op nieuwe gegevens.*
- *Er rekening mee houden dat - aangezien het een om open boek examen gaat - de **tijdslimiet** vaak veel strikter wordt gehanteerd dan bij een gesloten boek examen.*